

BOJ O KULT OBRAZŮ

PRVNÍ A DRUHÉ OBDOBÍ IKONOKLASMU

OBRAZOBORECTVÍ ČI IKONOKLASMUS PRVNÍ IKONOKLASTICKÉ OBDOBÍ (730–787)

- mezi roky 726 a 730 Leon III. nařídil odstranění obrazu Ježíše Krista, který zdobil bránu paláce. Pravděpodobný motiv, který císaře vedl k vydání tohoto rozkazu – zvrát v bojích s muslimy a erupce na ostrově Thera, v nichž Leon III. spatřoval projev Božího hněvu.
- Leon III zakázal úctu náboženských obrazů **ediktem roku 730**, ten však nepostihoval jiné druhy umění než umění náboženské - nevztahoval se na obraz císařův ani na náboženské symboly (např. kříž). Uctívání obrazů označil za formu idolatrie. Při své aktivitě otázku nekonzultoval s církví a byl velmi překvapen širokou opozicí, s níž se setkal.
- Patriarcha Germanos I., který se zastával uctívání náboženských obrazů, v návaznosti na edikt byl sesazen.
- Na Západě svolal papež Řehoř III. k vyřešení otázky do Říma dvě synody, které odsoudily Leonovo počínání;
- v reakci na to Leon zabral v r. 732 Illyricum a další území, která spadala pod papežovu jurisdikci. V počátku kontroverze se nejednalo o teologických otázkách, avšak spíše o praktické důsledky

DOPADY EDIKTU

- V uctívání obrazů spatřoval císař překročení biblického přikázání Desatera, které se staví proti zobrazování Boha
- Ikonoklasmus měl silnou podporu ve vojsku a v kruzích reformního duchovenstva
- Prostí lidé a mniši měli stále důvěru, že ikony mohou vyléčit, popř. ochránit jejich domovy a města, zajistí dobrou úrodnost = líbání a uctívání ikon vykládáno jako idolatrie

KONSTANTIN V. KOPRONYMOS (741 – 765)

- Jeho krajně hanlivé přívěisko mu bylo dáno jeho protivníky a mělo připomínat (údajnou) potupnou událost z jeho života – ve skutečnosti však bylo výrazem nenávisti k jednomu z hlavních představitelů ikonoklasmu
- Jinak velmi vzdělaný vůdce – za jehož vlády státní správa nabyla puritánský a válečnický charakter
- Když Konstantin v roce 742 na počátku své vlády táhl s armádou proti Arabům, byl napaden svým švagrem Artabasdem, který zrušil edikty, které zakazovaly uctívání obrazů.
- Sesazenému císaři se však podařilo uprchnout do města Amorionu, kde shromáždil vojska z anatolských thema, a v roce 743 znovu dobyl hlavní město - Artabasdas byl i se svými syny oslepen.
- Reorganizoval themata a vytvořil novou vojenskou strukturu, tzv. **tagmata** (žoldnéři tvořená garda), která měla za cíl zabránit spiknutím.
- S reorganizovanou armádou dobyl v roce 751 zpět část Sýrie, zatímco v kalifátu probíhala občanská válka mezi Umajjovci a Abbásovci.
- V roce 763 zvítězil také nad Bulhary v bitvě u Anchialu.

TEORETICKÝ RÁMEC IKONOKLASMU

- Konstantin ještě více než jeho otec prosazoval zákaz uctívání obrazů, přičemž nechal pronásledovat aktivní ikonoduly a mnichy.
- V roce 754 svolal koncil do města Hieria (nazýván „bezhlavý“, neboť se ho nezúčastnil ani papež ani konstantinopolský patriarcha). Přítomni byli pouze ikonoklastičtí biskupové a kněží a jednalo se tak o jeden z nejmenších koncilů, během kterého bylo prohlášeno uctívání obrazů za herezi
- Vyřešil problém paulikiánů, avšak větší částí ostatního obyvatelstva zvláště v evropských částech říše nebyl nijak zvlášť vítán. Nechal označit za heretické a zakázat také relikvie a modlitby ke svatým.
- Rozvinul principy ikonoklasmu ve vyspělé teologické učení – jediným skutečným obrazem krista byla eucharistie, tzn. proměnou chleba a vína obětovaného Bohu (transsubstanciací)
- Velmi málo biskupů se rozhodlo rezignovat – četné kláštery se podrobily novému politickému směru

IKONODULIE – JAN Z DAMAŠKU

- Pocházel ze zámožné syrské křesťanské rodiny, otec byl vysokým úředníkem u dvora damašského chalífy Abd al-Malika.
- Když bylo Janovi 23 let, jeho otec hledal křesťanského učitele, jím se stal sicilský mnich jménem Kosmas – díky němu Jan získal vynikající vzdělání v oblasti astronomie, práva, filozofie, hudby a teologie
- Když vypukl spor o uctívání ikon, napsal tři traktáty, v nichž obhajoval užívání svatých obrazů v křesťanském kultu. Užitečnost zobrazování **argumentoval Kristovou inkarnací**: *V Ježíši Kristu se Bůh stal člověkem. Ten, který je nehmotný, na sebe vzal hmotné tělo, a proto může být zobrazován.*
- v roce 730 rozhodl vstoupit do kláštera Mar Saba (svatého Sávy) na západním břehu Mrtvého Moře. Přijal kněžské svěcení a věnoval se teologii. Napsal řadu pojednání o asketickém životě, komentáře k Pavlovým epištolám a množství hymnů, z nichž některé dodnes užívá pravoslavná liturgie.
- Janův hlavní spis je „Pégé gnóseós“ („Pramen poznání“) napsaný kolem roku 742. Dělí se na tři části. První část o filozofii, druhá o herezi a třetí o pravé víře. Tento „Výklad pravé víry“ mu získal u východních křesťanů podobnou autoritu, jakou mají na Západě spisy sv. Tomáše Akvinského. Tato část byla prvním systematickým zpracováním církevní nauky a byla v řecké (ortodoxní) církvi používána jako učebnice dogmatiky.
- Je také pravděpodobné, že je Jan z Damašku autorem duchovního románu *Barlaam kai Ioasaf* (Barlám a Josafat), který má dvoje staročeské zpracování ze 14. století a těšil se u nás mimořádné oblibě.
- zemřel v roce 754, před svoláním obrazoborecké synody v Hiercii. Na tomto sněmu byl odpůrci zobrazování odsouzen. Teprve v roce 787 na 7. ekumenickém sněmu (Druhý nikajský) byli rehabilitováni

PAULIKIÁNSTVÍ

- heretické hnutím šířícím se od 7. století v Arménii a od 8. století i ve východních thematech. Učení tohoto hnutí mělo silně dualistické a gnostické rysy - kombinovalo v sobě prvky zoroastrismu a křesťanství, z něhož přebíralo evangelium a listy sv. Pavla
- Vycházeli spíše než z učení manichejců z učení sekty markionovců - hlásali základní protiklad mezi Bohem a vládcem tohoto světa, kteří spolu vedou věčný zápas. Odmítali četné církevní instituce, až už to byla církevní hierarchie s biskupem v čele či některé základní prvky církevní praxe, svátosti apod.
- Na byzantském území se hnutí paulikiánů výrazněji rozšířilo během 8. století, tedy v době obrazoborectví. Byla to situace pro paulikiány celkem příznivá, protože jejich odpor k některým vnějším projevům církve jako k svatým obrazům, tak zejména vůči mnichům, se v mnoha ohledech blížil oficiálnímu postoji státní moci, a tak se sekta těšila poměrně značnému klidu. To se však změnilo na začátku devátého století.
- Od vlády císaře Theofila byli v pozdějších letech vystavováni pronásledování, které nabylo zvláštní intenzity a krutosti za regentské vlády císařovny Theodory II.
- Aby unikli persekuci, uchýlovali se často na arabské území, kde si se svolením melitenského emíra založili vlastní poloautonomní panství se sídlem v Tefrike.

PRONÁSLEDOVÁNÍ PAULIKIANŮ

- V 9. století vedli paulikiáni ve spojení s Araby ozbrojený boj proti byzantským císařům.
- Při byzantské ofenzívě utrpěli těžké ztráty a roku 863 zahynul sám jejich vůdce Karbeas. Na jeho místo však nastoupil Chrysocheiros, který usiloval založit vlastní državu.
- Nový císař Basileios I. se pokoušel s Chrysocheirem vyjednávat, ale ten vyžadoval odstoupení celé Malé Asie, což císař odmítl.
- Basileios roku 871 vypravil proti paulikiánům, ale byl pod hradbami Tefrike poražen.
- Teprve o rok později se byzantskému vojevůdce Christoforovi podařilo zasadit paulikiánům zničující úder. Poslední úder paulikiánskému hnutí představovalo zemětřesení, které zničilo podstatnou část Tefrike. Zbylí paulikiáni byli násilím hromadně obraceni na ortodoxní víru, velké množství jich bylo přesídleno na byzantské území.
- Obrácení paulikiánští bojovníci byli zařazeni do byzantských oddílů a posláni na západ - pomáhali dobývat pro Byzantince jižní Itálii od svých bývalých arabských spojenců – měli vliv na vznik nové hereze na Balkáně: **bogomilství**

VLÁDA LEONA IV – CHAZARA (775-780)

- obrat papeže k Frankům - jednak z důvodu císařovy církevní politiky, jako spíše kvůli neschopnosti Byzance udržovat na západě ještě jakoukoli účinnou vojenskou přítomnost po pádu Ravenny do rukou Langobardů v roce 751.
- Konstantin zemřel během jednoho z tažení proti Bulharům, což ikonodulové vykládali jako boží potrestání. V 9. stol. byly jeho pozůstatky vyzvednuty z hrobu a vhozeny do moře.
- Po jeho smrti vláda na Leona Chazara. Ten v roce 776 ustanovil svého syna Konstantina svým spolucísařem. Přitom musel potlačit povstání vyvolané nevlastními bratry.
- Stejně jako jeho otec a děd bojoval i Leon IV. úspěšně proti Arabům (kterým způsobil těžkou porážku v roce 778) a proti Bulharům. Na rozdíl od nich však zmírnil pronásledování ikonodulů.
- Přestože byl vyrovnanější než jeho otec, neměl takové vladařské schopnosti jako on. Potýkal se s dvěma vážnými překážkami: První byla jeho nemoc, zřejmě tuberkulóza – které podlehl v 31. roce svého života. Druhou překážkou byla jeho mocichtivá žena Irena, rodačka z Athén.

REGENTKA IRENA (780-790)

- V roce 769 se stala manželkou Leona IV.. Rok po svatbě porodila pozdějšího císaře Konstantina VI.
- Po Leonově smrti v roce 780 se stala Irena regentkou tehdy devítiletého císaře Konstantina a zůstala jí až do jeho plnoletosti. I potom setrvala císařovnou společně s ním.
- Zakročila proti uzurpátorům – caesarům, které nechala oslepit. Poté nechala v roce 797 oslepit a pak usmrtit vlastního syna.
- Irena získala samovládu a tím se stala také první ženou na trůně východořímského císařství. Vládla pomoci eunuchů (Stavrakios X Aetios), synonymem intrikánství, bezohledné ambicióznosti a hamižnosti.
- Snažila se tedy získat oblibu u lidu snížením daní. Podporu však nenalezla, naproti tomu uvrhla říši do finančních obtíží.

OBNOVENÍ KULTU IKON - NIKAJSKÝ KONCIL (787)

- r. 786 zvolen nový patriarcha Tarasios – laik, oblíbenec Ireny – postupná rehabilitace vyhnaných ikonodulů
- květen 786 první snaha o svolání ikonofilského synodu v Konstantinopoli odložena kvůli reakcím vojska a ikonoklastických biskupů
- Září 787 zahájen druhý Nikajský koncil za účasti zástupců všech patriarchátů a Říma. Během synodu se střetlo radikální křídlo zelotů s umírněným křídlem světského duchovenstva = kompromisní řešení
- Nikajský koncil považuje obraz jako substanciálně odlišný od svého archetypu: Bohu naleží latreia, zatímco obraze je prokazována pouze time (pocta)
- Poněkud odlišný výklad západní církve (Frankfurtský synod r. 794): ikona= hlavně výchovný prostředek, obraz jako bible chudých – formulace proti spoluvládě císaře a Boha na zemi a také proti tomu, aby byzantští císařové označovali svá nařízení jako božské.

SPOLUVLÁDNUTÍ KONSTANTINA A IRENY

- Vzájemné soupeření Ireny a Konstantina se projevilo ve vnitřní nestabilitě říše – v r. 790 Konstantin pokusil o samovládu, ale po dvou letech povolal zpátky Irenu
- Velké třenice vyvolal druhý Konstantinův sňatek s Theodotou X proti němu se postavili zeloti a císař ztratil každou oporu uvnitř církve
- Irena využila tento spor jakož i jeho vojenské neúspěchy proti Bulharům a Arabům a v r. 798 dala ho sesadit z trůnu a oslepit.
- Vládla pak sama až do r. 802 jako skutečná císařovna a podpisovala se jako Basileus – navzdory daňovým úlevám nezískala sympatie obyvatelstva
- V r. 800 korunovace Karla Velikého za římského císaře – nepodařený pokus o sňatek Karla s Irenou

VLÁDNUTÍ NIKEFORA I. (802-811)

- Za vlády císařovny Ireny byl jejím hlavním finančním správcem, *logothetem*. Císařem byl prohlášen skupinou dvorských spiklenců po převratu, který za podpory vojska Irenu svrhl a povolal ho císařem.
- Nikeforos projevil značnou toleranci nejen k ikonoklastům ale i hnutí paulikiánů, které v Malé Asii dosáhlo velkého rozmachu
- Karel Veliký navrhl vzájemné uznání a legalizaci dvou císařství. Nikeforos však na jeho návrh nepřistoupil a mezi Byzancí a Franky začal narůstat konflikt o Benátky, jedinou oblast, kde spolu východní a západní římská říše v dané době sousedily.
- Byzanc zle tísněna Bulhary na Balkáně a Araby na východní hranici. Vojensky úspěšná byla prakticky jenom na Peloponnésu. V r. 805 dosáhl Nikeforos I. svého jediného, avšak velmi významného vojenského vítězství v bitvě proti povstalým peloponéským Slovanům u pevnosti Patrasu. Řecko se definitivně vrátilo pod vládu Byzance a bylo začleněno do správního systému říše. **Slované, kteří zde byli usídleni, se z velké části postupně pořečtili.**

SOCIÁLNÍ POMĚRY A VÍTĚZSTVÍ BULHARŮ

- Posílení bohatých vlastníků půdy (dynatoi) – občina v ofenzivě – náznaky prohlubující se sociální diferenciaci – na velkostatecích se rozšiřuje otrocká práce a také závislí poddaní, tzv. paroikoi, rekruti z původních svobodných, ale zchudlých členů občin
- Nikeforova reforma směřovala k ozdravení finanční situace a k zajištění pravidelných příjmů do státní pokladny – provedl daňový soupis obyvatelstva
- Největším zahraničně politickým problémem bulharská říše, která tehdy dosáhla velkého rozmachu za vlády **chána Kruma**, který se podílel jako spojenec Karla Velikého na vyvrácení říše Avarů a posunul hranice svého státu až k Tise, Karpatům a Dněstru. Na Balkáně se mu podrobily slovanské kmeny.
- Z obavy před dalším posílením moci Bulharů Nikeforos podnikl proti nim dvě tažení, ale ani jedno z nich nebylo nakonec úspěšné. Během druhé výpravy (811) se Nikeforovi podařilo vyplnit bulharské hlavní město Plisku. Krum žádal o mír, ale byl odmítnut. Výprava skončila pro vítěze katastrofou. Při návratu padlo byzantské vojsko v horské soutěsce do léčky a bylo z větší části pobito. Smrt zde našel také císař, z jehož lebky si prý Krum nechal vyrobit zlatem okovanou číši.